Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi/The Journal of Ottoman Literature Studies 35 (Aralık/December 2025), 95-103.
Araştırma Makalesi/Research Article. https://doi.org/10.15247/devdergisi.1790125

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE İMAM

A. Azmi BİLGİN | ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7471-9945 | *aazmibilgin@gmail.com*

Prof. Dr., Haliç Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul-Türkiye/ Prof. Dr., Istanbul University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Literature, İstanbul -Türkiye ROR ID: https://ror.org/022xhck05

Atıf Bilgisi/Citation: Bilgin, A. Azmi. "Klasik Türk Şiirinde İmam". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 35 (Aralık 2025), 95-103. https://doi.org/10.15247/devdergisi.1790125 / Bilgin, A. Azmi. "Misli's Letter In Poetry on Marrıage Proposal". *The Journal of Ottoman Literature Studies*, 35 (December 2025), 95-103. https://doi.org/10.15247/devdergisi.1790125

Geliş Tarihi/Date of Submission: 24.09.2025

Kabul Tarihi/Date of Acceptance: 18.12.2025

Yayım Tarihi/Date of Publication: 30.12.2025

Değerlendirme/Peer-Review: İki Dış Hakem-Çift Taraflı Körleme/Double anonymized-Two External

Araştırma Makalesi/Research Article

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./ It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks: Yapıldı – Turnitin

Etik Bildirim/Complaints: divanedebiyatidergisi@gmail.com

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir/The author(s) has no conflict of interest to declare

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır/The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır/Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

ISSN: 1308-6553 **e-ISSN: 2792-0836**

ÖZET

İmam kelimesi sözlüklerde çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Bu makalede ağırlıklı olarak "Cemaatle kılınan namazlarda en önde durup kendisine uyanlara namaz kıldıran kimse"şeklinde ele alınmıştır. Klasik Türk şiirinde bu temel anlam dışında da imam kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. İmam olan kişinin camide namaz kıldırırken yaptığı bu işe "imamet" adı verilir. Cemaatle namaz kılmak için cemaatin biraz önüne geçip namazı kıldıracak bir imama ihtiyaç vardır. İslam'ın beş temel esasından biri olan ve âkil ve bâliğ her Müslümanın hiç ihmal etmemesi geren namazı, cemaate kıldıracak imamın, toplumda bilgili, ahlaklı ve güzel Kuran okuyan kişilerden seçilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla imamlar insanlar arasında itibar sahibi kimselerden olmalıdır. Osmanlı Devleti'nde mahalle imamlarının toplumda bir tür mahkeme hâkimi olan kadıların temsilciliğini yaptıkları görülmektedir.Klasik Türk edebiyatında hakikat ehli övülür, bunlar rind meşrep kişilerdir; zâhir ehli ise eleştirilir, bunlar ise kurallara sıkı sıkıya bağlı olan ve daha çok sofu ve zahit diye adlandırılan kişilerdir. İmam, vaiz ve hatip gibi adlarla anılan kişiler de bunlara dahildir.

İmamların yanında cami hatiplerini de aynı çerçevede gören divan şairleri, vaiz ve hatiplerle birlikte imamları da zaman zaman eleştirmişlerdir. Bunun sebebini, imam, hatip ve vaiz gibi cami görevlilerinin, âşıkları işret meclislerinden, eğlenmekten ve şarap içmekten menetmeye çalışmalarına bağlamak mümkündür. Bunların özellikle şarap ve işretle ilgili öğütlerini, gönüllerince yaşamak isteyen rindler beğenmezler. Çünkü onlar olayları yalnız görünüşüne göre değerlendirmezler. Hâlbuki divan şairleri gönülden konuşmayı ve gönle hitap etmeyi gaye edinmişlerdir.Divan şiirinde sofu, zahit, şeyh gibi tiplere yöneltilen ağır eleştirilere imamların pek fazla maruz kalmadığı da söylenebilir. Çünkü imam sadece namazda kendisine uyulan bir kimse olmayıp başka zamanlarda da sözü dinlenen bir kişidir. Ancak imamın nefsin isteklerine uymaması gerektiğine de şiirlerde işaret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İmam, namaz, mescid, göz.

The Imam in Classical Turkish Poetry

The term *imam* has been used in dictionaries with various meanings. In this article, it is primarily considered in the sense of "the person who stands at the front during congregational prayers and leads those who follow him in prayer." In classical Turkish poetry, however, the word *imam* is also seen to be used beyond this basic meaning. The act performed by an imam while leading prayers in a mosque is referred to as *imamate*. In order to perform congregational prayer, there is a need for an imam who steps slightly ahead of the congregation and leads the prayer. As prayer is one of the five fundamental pillars of Islam and an obligation that every sane and mature Muslim must never neglect, the imam who leads the congregation is expected to be chosen from among individuals who are knowledgeable, morally upright, and skilled in reciting the Qur'an. Consequently, imams are expected to be persons of social esteem. In the Ottoman Empire, neighborhood imams are seen to have acted as representatives of *kadıs* (judges), who functioned as a kind of judicial authority within society. In classical Turkish literature, the people of truth (*hakikat ehli*) are praised; these are individuals of a *rind* disposition, characterized by spiritual freedom and inner sincerity.

By contrast, the people of outward appearance (*zâhir ehli*) are criticized; these are individuals who adhere strictly to rules and are often described as *sofu* or *zâhid*. Persons referred to by titles such as imam, preacher (*vaiz*), and orator (*hatip*) are also included within this group. Divan poets, who regarded mosque orators alongside imams within the same framework, occasionally directed criticism toward imams together with preachers and orators. This criticism can largely be attributed to the efforts of mosque officials—such as imams, orators, and preachers—to prevent lovers (*âşıklar*) from attending drinking assemblies, engaging in entertainment, and consuming wine. The *rinds*, who wish to live freely according to their own inclinations, do not appreciate such admonitions, particularly those concerning wine and revelry. This is because they do not evaluate events solely on the basis of outward appearances. Divan poets, by contrast, aimed to speak from the heart and to address the heart. It can also be argued that imams were not subjected to the same degree of harsh criticism as types such as the *sofu*, *zâhid*, or *şeyh* in Divan poetry. This is because the imam is not merely someone who is followed during prayer but also a person whose words are heeded at other times as well. Nevertheless, poems do allude to the expectation that an imam should not submit to the desires of the self (*nafs*).

Keywords: Imam, prayer, mosque, eye.

- Klasik Türk Şiirinde İmam

Giriş

Klasik Türk şiirinde namaz, oruç, hac gibi ibadetlerle ilgili çeşitli unsurlar da geçmektedir. İslamiyet, namazların cemaatle kılınmasını teşvik etmiş, cemaatle namaz kılabilmek için bir imama ihtiyaç duyulmuştur.

İmam kelimesinin sözlüklerde çeşitli anlamları bulunmaktadır. Bu makalede daha çok "Cemaatle kılınan namazlarda en önde durup kendisine uyanlara namaz kıldıran kimse"yi ifade etmektedir. Ancak Klasik Türk şiirinde temel anlam bu olsa da daha çok mecazi anlamda ele alınmıştır. İmamın yaptığı işe "imamet" adı verilmiştir. Cemaatle namaz kılmak için imam lazımdır. Dinen en hayırlı ve şerefli görevlerden sayıldığı için imam, toplumda bilgili, ahlaklı, güzel Kuran okuyan kişilerden seçilmiştir. Dolayısıyla imamlar toplumda itibar sahibi kimselerdi. Osmanlı Devleti'nde mahalle imamları toplumda bir tür mahkeme hâkimi olan kadıların temsilciliğini de yapmaktaydı.

Klasik Türk edebiyatında hakikat ehli övülür, bunlar rind meşrep kişilerdir; zahir ehli eleştirilir, bunlar sofu ve zahit diye nitelendirilen tiplerdir. İmam, vaiz, hatip gibi tipler zahir ehli olarak nitelendirilir. Zahir ehlinin sözleri hakikatin peşinde olanların işine yaramaz, çünkü onlar olayları görünüşe göre ve akıl çerçevesinde değerlendirirler. Hâlbuki divan şairi gönülden konuşmayı ve gönle hitap etmeyi amaçlar.

Cami imam ve hatiplerini de aynı çerçevede gören şair, imamları da acımasız bir şekilde tenkit eder. Bunun sebebini, imam, hatip ve vaiz gibi görevlilerin âşıkları işret meclislerinde eğlenmekten, şarap içmekten menetme ve güzellerle ilişkilerine bağlamak mümkündür. Ancak imam nisbesi, Hz. Peygamber, Dört Halife ve bazı din ve mezhep büyüklerine de verildiği için olsa gerek imamın; sofu, zahit, şeyh gibi divan şiiri tiplerine yöneltilen ağır eleştirilere maruz kalmadığı görülmektedir (Şentürk, C. 7, s. 198-199).

İmam Kelimesinin Divan Şiirinde Kullanımı

Divan şairleri "imam" kelimesini, beyitlerde mescid, vuzu, mihrap, namaz, secde, kâmet, kıble, Kâbe, zâhid gibi kelimelerle birlikte kullanarak **tenasüp sanatı** yapar. Ayrıca sevgilinin güzellik unsurlarından olan göz, kaş, boy gibi kelimelerle imam arasında çok farklı benzerlik kurar.

1. İmam kelimesi sözlükte "önder, kendisine uyulan kimse" anlamında özellikle naatlerde **Hz. Muhammed (a.s)** için sıklıkla geçmektedir. Aşağıdaki beyitlerde Meryem oğlu İsa'nın Hz. Muhammed'i imam kıldığı, Hz. Resulullah'ın peygamberlere imam olduğu ifade edilmiştir:

Ḳıldı imâm Îsî-yi Meryem Muḥammed'i
Oldı mürîd Mûsî-yi İmrân Muḥammed'e (Ahmedî, k. 3/8, e-kitap)

Şefîʿ-i ḫalk Ebu'l-Ḳâsım Muhammed
Resûlu'llâh ki imām-ı enbiyâdur (Ahmedî, k. 33/30, e-kitap)

Bir başka beyitte ise Hz. Peygamber doğrudan "imam" olarak adlandırılmıştır:

Sünnetini tutgıl anuñ tâ ki ola ol şefî'

Ümmet-iseñ vir salâvat ol imâma sad hezâr (İslâmî, b. 138)

Hz. Peygamber'den başka **Dört Halife** için de "İmam" ünvanı kullanılmıştır. İlk beyitte Hz. Osman, ikinci beyitte Hz. Ali bu ünvanla nitelendirilmiştir:

İmâm-ı câmiʿ-i âyât-ı Kur'ân

Muhammed Mustafâ'nun yârı Osmân (*Kefeli Mustafa Müdamî Divanı*, s. 134)

İmâm-ı müttekî sâdık velîdür

Muhammed Mustafâ yâr-ı Alîdür (*Kefeli Mustafa Müdamî Divanı*, s. 134)

2. Hükümdar ve padişahlar için "Hz. Peygamber'e vekil olan, onun halifesi" anlamında kullanılmıştır. Sünbülzade Vehbî (ö. 1809), Osmanlı padişahlarından Sultan Selim'i Müslümanların imamı olarak ünvanlandırır:

Zıll-i Ḫudâvend-i muîn şâhenşeh-i rûy-ı zemîn

Ya'nî imâmü'l-müslimîn Sulṭān Selîm-i kâmrân (Sünbülzade Vehbî, şiir nr. 26/24, e-kitap).

Aynı şair bir başka şiirinde yine Sultan Selîm için, "Müslümanların halifesi" olduğunu şöyle ifade eder:

İmâm-ı müslimîn oldu muallâ hutbe-yi nâmın

Okur sükkân-ı kürsî minber-i kevn ü mekân üzre (Sünbülzade Vehbî, şiir nr. 15/21, e-kitap).

18. yüzyıl şairi Nedim, Osmanlı Padişahı III. Ahmed'i "mülkün ve milletin imamı" diye över:

. Mutî'-i emr-i Hak Sultân Ahmed Hân Gâzî kim

İmâm-ı mülk ü millet muktedâ-yı halk-ı dünyâdır (Nedim, k. 14/1, s. 123, e-kitap).

Bir başka beyitte de "Müslümanların halifesi" olarak nitelendirmiştir:

Edelden ol imâmü'l-müslimîne ıktidâ 'âlem

Nizâm-ı din ü erkân-ı sa'âdet pây-ber-câdır (Nedim, k. 14/4, e-kitap)

3. İmam kelimesinin masdarı olan **imamet,** "imamın yaptığı iş, imamlık görevi" anlamında Hz. Peygamber için de kullanılmıştır. Hz. Peygamber Kudüs'te Mescid-i Aksa'da toplanmış olan bütün peygamberlerin ruhlarına, İsra gecesi imamlık yapmıştır:

Süleyman Çelebi (ö. 1422) *Vesîletü'n-necât* adlı mevlidinde Hz. Peygamber'in imam olup namaz kıldırdığını şu beyitte ifade etmiştir:

Enbiyâ ervâhına irdi nidâ
Kim kılalar Mustafa'ya iktidâ

Anda Ahmed bunlara oldı imâm
Enbiyâ rûhı ana uydı tamâm

İki rek'at kılda Aksâ'da namâz
Eyle emr itmişdi hem ol Bî-niyâz (*Süleyman Çelebi ve Vesiletü'n-Necât*, şiir nr. 382-384)

Aynı olayı 16. yüzyıl şairi Zatî de şöyle ifade eder:

Ervâh-ı Nebî Kuds'de cem' oldı serâser

İsrâ gicesi cümlesine itdün imâmet (Zatî, k. 6/15, e-kitap).

4. İmam kelimesi Hz. Peygamber'den başka ilim ve **faziletçe üstün kişiler** için de kullanılmıştır: 16. yüzyılın ünlü şairi Bakî, Şeyhülislam Ebüssuud Efendi'yi faziletli kişilerin önderi olarak nitelendirirken, "imam" kelimesini kullanır:

İmâm-ı saff-ı efâzıl emîr-i hayl-i kirâm

Emîn-i dîn ü düvel hâce-i huceste-hısâl (*Bakî Dîvânı*, K. 21/14).

5. Klasik şiirde sevgilinin kaşı şekil benzerliği dolayısıyla âşığın mihrabı olarak tasavvur edilmiştir. Böyle olunca **göz**ün de âşığa **imam** olduğu kabul edilir. Ayrıca kirpikler de saf saf dizilen cemaati temsil eder:

Mihrâb kaşı gözleri yiter bana **imâm**

Aksâ-yı maksad u arafât-ı safâdur ol (Kadı Burhaneddin, g.735/2).

Didi baña uy ki namāz idesin
Ḳara göz[lerini] imām itdi ışḳ (Hoca Dehhanî, g. 49/3)

Sevgilinin yüzünü güzellik camisi olarak nitelendiren Taşlıcalı Yahya (ö. 1582), kaşı o caminin mihrabına, kirpikleri saf saf olan cemaate benzeterek, onun gözünü de o cami ve cemaatin imamı olarak tasavvur eder. Birçok şairde görüldüğü gibi **göz** burada da **imam** olarak nitelendirilmiştir:

Cāmiʿ-i ḥüsn yüzidür ḳaşı miḥrābı anuñ
Eylemiş ṣaf ṣaf olup kirpügi çeşmini imām (Taşlıcalı Yahya Bey, g. 258/2, e-kitap)

Şair, "Kaşları Kâbe'nin mihrabı, gözleri Ebû Hanife; kirpiklerinin iki safı ise Arap kavminin dervişleridir" derken **gözleri imam** olarak düşünür. Beyitte "İmam" hem Ebu Hanife'nin bir ünvanı hem de bildiğimiz camide namaz kıldıran kişi anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır:

Kaşı mihrâb-ı Harem çeşmi İmâm-ı Hanefî
Sûfîyân-ı ʿArabî kirpüginüŋ iki ṣafı (Taşlıcalı Yahya Bey, g. 507/1, e-kitap)

Sehî Bey, gözü imama benzetir ve sarhoşken imamlık yapılamayacağını söyler:

Miḥrâba geçmesün ḳatı ser-mestdür gözün

Kıblem revâ degül ola mestüñ imâmeti (*Sehî Bey Dîvânı*, g. 268/2).

Gözlerin sarhoşluğu ve imam olamayacağı hususu, Ahmedî divanında da yer almaktadır:

Mihrâb kaşuñuñ çü dil ü câna kıbledür

Şol mest-i câdûyı orada kim imâm ider (Ahmedî, g. 272/4, e-kitap),

Namazda "kıyam" yani ayakta durmak, namazın rükünlerinden birisidir. Gamze imamdır ve bu göz ile ilgili bir husustur.

Fuzulî (ö. 1556) aşağıdaki beyitte, sevgilinin kaşını mihraba, kirpiklerini saf saf ayakta duran cemaate, yukarıdaki beyitlerden biraz farklı olarak **gözle** ilgili olan **gamze**yi ise yine **imam** olarak tasavvur etmiştir:

Mihrâb imiş kaşuñ ki aña karşu kirpügüñ.
Ṣaf ṣaf gelür ḳıyâma kılup gamzeñi imâm (*Fuzulî Dîvânı*, g. 181/2)

Divan şairlerinden birisi de bir tahmisinin sonunda "sevgilinin gözünün aynen bir imama nispet olduğunu" şu şekilde ifade eder:

Zihî musannaʿ-ı masnûʿ-ı Sâni-i Vehhâb
O sîm-berüñi ḳılmış çü minber-i kem-yâb
Aceb mi cân ile baş egse zümre-i ahbâb

Kaşuñ [ki] Mescid-i Aksâ-yı hüsnedür mihrâb
Gözüñ bi-aynihî anda **imâma** nisbetdür (*Beyânî-i Karahisarî Dîvânı*, Tahmis 48/2).

6. İmam aslında sadece namazda kendisine uyulan bir kimse olmayıp başka zamanlarda da **sözü dinlenmesi gereken bir kimse**dir. Şair bunu bildiği ve kendisinin de bir anlamda işine geldiği için imama uyduğunu şu beyitte dile getirmektedir:

Yârun eşigi Ka'besine secde degül mi
Sâfî didügüŋ gel gidelüm uyduḳ imâma (Üsküplü İshak Çelebi, g. 280/4)

Beyitte tam olarak şu söylenmektedir: Ey sofu! Senin söylediğin (istediğin) sevgilinin eşiğinin Kâbe'sine secde etmek değil midir; tamam, imamın dediğini tutmak gerekir, uyduk imama, gel gidelim.

Şair sevgilisinin kaşlarının mihraba benzediğini kabul ettiği için imam eğer kaşların kıvrımlarından bahsederse mihraptan yüzünü döndürmesi gerekir. Bunun sebebi namaz kılarken mihraba dönmenin farz olmasıdır:

Kaşların tâḳın eger yâd etse mescidde imâm
Kıble haḳḳı ey sanem yüz döndüre mihrâbdan (*Usûlî Dîvânı*, g. 112/3)

Beyitte şu söylenmektedir: "Ey put gibi güzel! İmam mescitte kaşlarının kıvrımından bahsederse kıble hakkı mihrabdan yüzünü döndürmelidir."

7. Divan şairi (**âşık)** sürekli sevgiliye kavuşmak ister, bunu bir türlü gerçekleştiremez, fakat onun mahallesine yakın yerlerde dolaşmaktan da hiç vaz geçmez.
Aşağıdaki beyitlerde âşık sevgilinin kaşlarını mihraba benzetir ve ona kavuşmak için kendisini **imam** olarak tasavvur eder ve sevgilisinin bulunduğu yere doğru yönelir:

Ben imâmam kaşı mihrâbına karşı tururam
İrürem kime ki gerek ise kâmet-i aşk (*Kadı Burhaneddin Divanı*, g. 742/3)

Bir başka şair de "Gerçek şudur ki kıblem kaşlarının mihrabınadır; varsayalım ben imam olsam secde etmeyen kimse olmaz." diyerek, yine kendisinin imam olduğunu vurguluyor:
Râstî oldur ki ḳıblem ḳaşlarun mihrâbına
Secde itmez kimse yoḳ farzâ ki ben oldum imâm (Üsküplü İshak Çelebi, g. 191/3).

Mutasavvıf şairlerden Osman Şems Efendi (ö. 1893), "Cemali Kâbe'ye benzeyen o güzelin kaşına doğru yöneldiğimizden beri, **mihrap**ta biz **imamız**, başkaca imam istemiyoruz", derken yine imam mihrap ilişkisinden söz etmektedir:

Karşı duralı kâşına ol Ka'be-cemâlin,

Mihrâba imâmız ki imâm istemeyiz biz (*Osman Şems Efendi Divanından Seçmeler,* s. 372).

8. Mescid, bazı beyitlerde sevgilinin güzelliği ve kaşı için tasavvur edilen mekânlardandır. Divan şairi, sevgilinin kaşını mihrap, **aşk**ı da **imam** olarak tasavvur eder. Sevgilinin güzelliği mescid veya Kâbe olur, aşk da buralarda uyulması gereken imamı, âşıklar da cemaati temsil eder:

Mescid-i hüsnünde aşkı çün imâm itsem gerek

Tâk-ı ebrûna sücûd-ı ber-devâm itsem gerek (*Ahmet Paşa Divanı,* g.171/1)

9. Nevî, İslamiyet'in temizliğe verdiği değeri vurgularken temiz olmayan kimsenin imamın arkasında namaz kılamayacağını söyler:

Uysun gelüp imâma tahâretlü var-ise
Kılduk namâz-ı ışka salâ kâmet eyleduk (*Nevi Divanının Tahlili*, s. 41).

- Klasik Türk Şiirinde İmam

10. İmam kelimesi divan şiirinde yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi çoklukla mecazi olarak kullanılmıştır. Hallâc-ı Mansur (ö. 922) gibi hayat suyuyla (kendi kanıyla) abdest almayan kimse, vahdet yurdunda aşk imamıyla namaz kılamaz" diyen Taşlıca Yahya "aşk imamı"ndan söz ederken aynı zamanda **namazın abdest**le kılınacağı bilgisine işaret eder:

Dâr-ı vaḥdetde imâm-ı ʿışḳ-ile kılmaz namâz
Almayan Mansîr-veş âb-ı ḥayâtından vuzû (Taşlıcalı Yahya Bey, g. 359/4, e-kitap).

Mutasavvıf şairlerden Fahrî-i Celvetî (ö. 1799) gönlüne hitap ederek, aşk imamına uymak gerektiğini söyler:

Ey gönül sen gel imâm-ı ışka eyle iktidâ
Sâlik-i dergâh-ı Hak isen anı kıl pîşvâ (*Fahrî-i Celvetî*, g. 3/1).

Hayalî Bey (ö. 1556), aşk imamına uyup namaz kılabilmek için Taşlıcalı Yahya'ya benzer bir şekilde ciğer kanı veya kanlı gözyaşıyla abdest almak gerektiğini bildirir. Bu tür beyitlerde her hâlükârda kanla abdest alınacağı belirtilirken, aslında aşk yolunun ne kadar zor olduğu vurgulanmaktadır:

Kanlu yaşunla Hayâlî gibi itmezsen vuzû'

Câmi'-i Hak'da imâm-ı aşka neylersün uyup (*Hayâlî Dîvânı,* g. 26/5).

Her kim aşk imamına uyarsa mübarek isminin zikrini seher vakti diline dolar:

Nām-ı şerîfi zikrini vird-i zebān ider
Her kim imām-ı ışka ide iktidā seher (Üsküplü İshak Çelebi, k. 8/16)

11. Camide görev yapan **imamların** divan şairlerinin doğrudan **eleştirilerine** konu olduğu beyitler de bulunmaktadır.

Bosnalı Sabit, bir şiirinde hatibe seslenerek, "Bizim imam gibi nefsinin isteklerine değil de Kitap ve Sünnete uy!" diyerek, genelleştirmeden kaçınarak kendi tanıdığı bir imamı eleştirmektedir:

Kitâb ü Sünnet'e uy ey hatîb-i hoş-nağme

Hevâ-yı nefsüne uyma bizüm imâm gibi (Bosnalı Alaeddin Sâbit, g. 341/2)

Ünlü divan şairi Fuzulî ise, cemaatle namaz kılınırken, imam en önde ve kıbleye döndüğü için, cemaatin imamın yüzünü görmemesini insanların imamlardan hoşlanmadıkları biçiminde yorumlamıştır:

Girüp mescidlere ger muktedâlar pey-revi olman

Budur vechi ki hergiz görmedüm yüz muktedâlardan (*Fuzulî Dîvânı,* g. 204/5).

Mescitteki imam hakikat peşinde koşmadığı için tam manasıyla âkil sayılmaz, ayrıca aşk âleminde sınırlı olan aklın değeri de yoktur. Fuzuli, "Mescitteki **hatibi** doğru sözlü sanıp onun sözüyle amel etme; (mescidin) imamını da akıl sahibi sanıp iradeni ona teslim etme." diyerek hem hatibi hem imamı eleştirir:

Hatîbin sanma sâdık mescidün kavliyle fi'l etme

İmâmın sanma âkil ihtiyârun ana tapşırma (*Fuzûlî Dîvânı*, g. 250/6).

İmamla birlikte camide görev yapan müezzin ve vaizin eleştiri oklarının hedefinde olduğunu daha önce belirtmiştik. Fuzulî, bir beytinde "Müezzinin sesine kulak verip kafa karışıklığına düşme. Vaize bir şeyler sorarak sakın cehennem kapısını açtırma" diyerek, insanları bir anlamda uyarmaktadır:

Mu'ezzin nâlesin alma kulaġa düşme teşvīşe
Cehennem ḳapusın açdurma vâʿizden haber ṣorma (*Fuzûlî Dîvânı,* g. 250/4)

Celilî (ö. 1569'dan sonra) namaz kıldırmak üzere yüzünü mihraba döndüren imamı**,** sevgilinin yüzünü görünce yüzünü sevgiliden tarafa çevirdiğini belirterek, imamın yaptığı işi aşkla değil de zahiren yaptığı için sevgiliyi görünce yüzünü kıbleden döndürdüğünü söyler:

Çün cemâlüñ gördi mescidde imâm ey dil-rübâ
Arkasın mihrâba döndürdi yüzin senden yana (Celilî, g.16/1, e-kitap)

Bursalı Rahmî (ö. 1567), namazda sevgilinin yüzünü hatırlayınca okuduğu sureyi unuttuğunu ve mihrapta iken de sevgilinin kaşıı hatırlayıp yine yüzünü kıbleden döndürdüğünü şöyle ifade eder:

Gün yüzüñ añup unıtdı sûre-i Nûrı imâm
Kıbleden kaşuñ anup mihrâb döndürdi yüzin (Bursalı Rahmî, g. 161/2, e-kitap),

Yukardakine benzer bir başka eleştiriyi, Üsküplü İshak Çelebi (ö. 1538) "İmam namazda iken senin dudağının düşüncesiyle yanıldı, İhlas Suresi'ni bırakıp Kevser suresini okudu." diyerek ortaya koyar:

Lebüñ mülâhazasıyla namâz içinde imâm
Yañıldı Sûre-i İhlâsı kodı Kevser okur (Üsküplü İshak Çelebi, g. 87/6)

12. İmamın öğütlerine uymak gerektiğine vurgu yapan şairler de vardır. Taşlıcalı Yahya muhammeslerinden birinde; "Yıldızlarla görünen buraya (dünya) bakma. Ev kuşu gibi tuzaktaki yeme aldanma. Hedefine büyük çabalar sarfetsen de her zaman ona ulaşamayabilirsin. Bulunduğun kentin şeyhini ve biricik imamını kınama" diyerek, kendi döneminde imama yapılan eleştirilerin olduğunu gösteriyor ve imamın kınanmamasını istiyor:

Baḳma nücûm-ile görinen kâr-hâneye
aldanma murġ-ı hâne gibi dâm u dâneye
her lahẓa tîr-i himmet erişmez nişâneye
ta'n etme şeyḫ-i şehre imâm-ı yegâneye
gördüñ zemāne uymadı sen uy zemâneye (Taşlıcalı Yahya Bey, 19/1, e-kitap)

16. yüzyılın önde gelen şairlerinde Zatî, **"**İmam insanlara istek ve arzularını bırakıp mescide gelmeleri gerektiğini söylediği halde, sevda (aşk) üstün geldiği için söylediklerine hiçbir zaman uyulmadığını söyler:

Mescide gel ko hevâ vü hevesi didi imâm

İtdi sevdâ galebe hergiz ana uyamaduk (Zâtî, g. 666/2, e-kitap)

Kaynakça

Ahmedî, Divan, haz. Yaşar Akdoğan, Ankara: KTB Yay, e-kitap: http:ekitap.ktb.gov.tr

Ahmet Paşa Divanı, haz. Ali Nihat Tarlan, Ankara: Akçağ Yayınları 1992.

Bâkî Dîvânı: Tenkitli Basım, haz. Sabahattin Küçük, Ankara 1994.

Bursalı Rahmî, Bursalı Rahmî Dîvânı, haz. Mustafa Erdoğan, Ankara: KTB Yay. 2017. E-kitap: http:ekitap.ktb.gov.tr

Beyânî-i Karahisârî Dîvân (İnceleme-Metin), Melike Kübra Çaycıoğlu, İstanbul 2018, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, yüksek lisans tezi.

Bosnalı Alaeddin Sâbit, Divan, haz. Turgut Karacan, Sivas 1991.

Celîlî, Celilî Dîvânı, haz. Şevkiye Kazan Nas, Ankara: KTB Yay. 2018.

Fahrî-i Celvetî [ö.1799]: Hayatı, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni, Ahmet Alkan, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2015, yüksek lisans tezi.

Fuzûlî Dîvânı, haz. Abdülhakim Kılınç, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2025, 2. baskı.

Hayâlî Divanı, haz. Ali Nihat Tarlan, Ankara: Akçağ Yayınları, 1992

Hoca Dehhanî Divanı, haz. Ersen Ersoy-Ümran Ay, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2017.

İslâmî, Eski Anadolu Türkçesine İlişkin Bir Metin: İslamî'nin Mesnevîsi, haz. Hasan Yüksel vd., Sivas 1996.

Kadı Burhaneddin Divanı, haz. Muharrem Ergin, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1980.

Kefeli Mustafa Müdâmî Divanı, Nilüfer Kol, İstanbul 2007, Boğaziçi Üniversitesi, yüksek lisans tezi.

Kürkçüoğlu, Kemal Edib, Osman Şems Efendi Divanından Seçmeler, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1996.

Özkan, Ömer, Divan Şiiri Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı, İstanbul: Kitabevi, 2007.

Nedim, Nedim Divanı, haz. Muhsin Macit, Ankara 2017, e-kitap: http:ekitap.ktb.gov.tr

Nevî Divanının Tahlili, Mustafa Nejat Sefercioğlu, Ankara: Akçağ Basım Yayım, 2001.

Osman Şems Efendi Divanından Seçmeler, haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 1996.

Sehî Bey Dîvânı, haz. Hakan Yekbaş, İstanbul: Kitabevi, 2010.

Süleyman Çelebi ve Vesîletü'n-Necât (İnceleme-Tenkitli Metin-Dil İçi Çeviri-Açıklamalı Dizin), haz. M. Fatih Köksal, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2022.

Sünbülzade Vehbî, Sünbülzade Vehbî Divanı, haz. Ahmet Yenikale, Ankara 2017, e-kitap: http:ekitap.ktb.gov.tr

Şentürk, Ahmet Atillâ, Osmanlı Şiir Kılavuzu, İstanbul: OSEDAM, 2023, C. 7, s. 298-199.

Tarlan, Ali Nihad, Fuzuli Divanı Şerhi, I-III, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.

Taşlıcalı Yahya Bey, Dîvân, haz. Mehmet Çavuşoğlu, Ankara 2023, e-kitap: http:ekitap.ktb.gov.tr

Usûlî Dâvânı, haz. Mustafa İsen, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020

Üsküplü İshak Çelebi, Dîvan: Tenkitli Basım, haz. Mehmed Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, 1989.

Zatî, Zatî Divanı (Gazeller Dışındaki Şiirleri), haz. Orhan Kurtoğlu, Ankara 2017, e-kitap: http:ekitap.ktb.gov.tr.